

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.062.22 в Національному
авіаційному університеті
Міністерства освіти і науки України

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора

Сіденко Світлани Володимирівни

**на дисертаційну роботу Висоцької Марини Петрівни на тему:
«Стратегічне управління розвитком авіатранспортної галузі України з
урахуванням глобальних викликів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 –**

Світове господарство і міжнародні економічні відносини

Детальний аналіз дисертації Висоцької М.П. «Стратегічне управління розвитком авіатранспортної галузі України з урахуванням глобальних викликів» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Актуальність дослідження обумовлена низкою чинників. Найперше, авіаційна галузь є однією з ключових складових глобальної економіки, яка сприяла розвитку комунікацій, посиленню взаємозв'язків між країнами і регіонами, що сприяло розвитку процесу глобалізації. Водночас цей процес стимулював розвиток комунікацій, транспорту, в т.ч. авіаційної галузі. По-друге, ця галузь також відіграє важливу роль в економіці країн, стимулюючи

*В.С.С. 26.062/22/9
03.09.2024*

інновації, високотехнологічне виробництво, економічний ріст, вносить вагомий внесок у ВВП країн, формує високотехнологічний експорт, створює робочі місця та формує попит на освіту, підвищує міжнародну конкурентоспроможність. Для України проблема розвитку авіаційної галузі є актуальною, оскільки в концепції післявоєнного відновлення країни обґрунтовується інноваційна модель розвитку і саме авіаційна галузь може стати базовою для соціально-економічного зростання. Зважаючи, що Україна входила до десятки країн з повним циклом авіабудування, необхідно розробити механізми для відновлення галузі відповідно до змін науково-технологічного розвитку в умовах інформаційного суспільства, нових умов розвитку в глобальному середовищі та вимог міжнародної конкуренції. Все це обумовлює необхідність всебічного аналізу і дослідження проблем розвитку авіаційної галузі.

З огляду на це, дисертаційна робота Висоцької М.П., що присвячена удосконаленню існуючих та розробці нових методологічних, концептуальних та методичних положень спрямованих на стратегічне управління розвитком авіатранспортної галузі України з урахуванням глобальних викликів є своєчасною та спрямована на вирішення актуальної наукової проблеми та має практичне спрямування.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими темами

Дисертаційна робота є складовою наукових досліджень Національного авіаційного університету за темами: «Дослідження експортного потенціалу авіаційного комплексу України» (номер державної реєстрації 0119U103170, 2019-2025pp.); «Організаційно-економічне забезпечення стратегічного розвитку інноваційної інфраструктури в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0122U201458, 2022-2024pp.); «Сучасні тенденції розвитку транспортної системи України в умовах поглиблення інтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0113U004932, 2022-2024pp.); «Розвиток теорії та методології інноваційного маркетингу на основі концепції

холістичного маркетингу», (номер державної реєстрації 0119U103672, 2019-2021pp.); «Глобальні пріоритети економічного розвитку України» (шифр № 12/15.01.01, 2018-2020pp.); «Диверсифікація соціально-економічного співробітництва України з Європейським Союзом» (шифр № 48/15.01.01, 2015-2017pp.); «Національна економічна стратегія розвитку України в глобальному середовищі» (шифр № 36/15.01.01, 2009-2014pp.).

У межах даних тем автором удосконалено методичний інструментарій реалізації стратегії галузевого розвитку, зокрема в частині управління якістю, ризик-менеджменту, державного стимулювання, галузевих трансформацій; досліджено вплив загальних економічних процесів та глобальних викликів на функціонування світової цивільної авіації та авіатранспортної галузі України; оцінено вплив ідентифікованих чинників на економічну діяльність авіапідприємства; визначено механізми розвитку авіаційного комплексу України в умовах глобальної конкуренції; розроблено концептуальні засади реалізації стратегії розвитку авіатранспортної галузі на основі інтеграційної взаємодії її суб'єктів.

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Аналіз змісту дисертаційної роботи, реферату та публікацій дисертанта за темою дослідження дозволяє дійти висновку, що наукові положення, висновки та рекомендації дисертації відзначаються високим рівнем теоретико-методологічної та емпіричної обґрунтованості. Вони базуються на основоположних принципах сучасної економічної теорії, теорії державного регулювання економіки, а також на ґрунтовному статистичному та економіко-математичному аналізі управління інтегрованими стратегічними об'єднаннями в умовах глобальної конкуренції, з урахуванням галузевих особливостей економічного розвитку та регулювання в цій сфері.

Достовірність отриманих результатів забезпечується теоретичною і методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, детальним

аналізом великої кількості першоджерел та статистичних даних, використанням сучасних методів економічних досліджень, а також апробацією результатів на науково-практичних конференціях.

Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, отримані здобувачем, є науково обґрунтованими та базуються на використанні сучасних методів дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження були застосовані такі наукові методи: діалектичний метод для дослідження еволюції системи стратегічного управління господарськими системами; системний підхід для визначення складових системи стратегічного управління авіатранспортною галуззю та оцінки впливу на них глобальних змін; морфологічний аналіз для уточнення понятійно-категорійного апарату дослідження; метод системного аналізу для виокремлення глобальних трендів і обґрунтування основних стратегічних пріоритетів розвитку галузі; методи економіко-математичного моделювання для прогнозування розвитку авіатранспортної галузі та моделювання функціонування структури авіатранспортного альянсу; методи стратегічного менеджменту для аналізу, оцінки та обґрунтування альтернатив стратегічного розвитку галузі й визначення системи заходів державної підтримки; графічний метод для наочного подання теоретичного та методичного матеріалу дисертації.

Логічна завершеність наукового дослідження, ґрунтовне опрацювання численних інформаційних джерел, актуальна методика та широка апробація дають підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі Висоцької М.П. мають вагоме теоретико-методологічне та практичне обґрунтування.

Наукова новизна положень, сформульованих в дисертації

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та розробленні методичного й практичного інструментарію стратегічного управління розвитком авіатранспортної галузі України з урахуванням глобальних викликів. Найбільш вагомі результати,

отримані в процесі дослідження та їх наукова новизна полягають в наступному:

1. Теоретичним здобутком дисертанта є обґрунтування концепції стратегічного управління розвитком національної авіатранспортної галузі під впливом глобальних викликів і загроз, зокрема в умовах післявоєнного відновлення, пандемічної кризи, загострення конкуренції. Концепція базується на: формуванні єдиної авіатранспортної мережі; застосуванні ефективних бізнес-моделей економічної діяльності основних суб'єктів галузі; реалізації переваг при побудові спільних інтеграційних стратегій ключових учасників світового авіаційного ринку.

2. Практичне значення мають запропоновані автором системні підходи (структурний, функціональний, інтегрований) для оцінювання та визначення напрямків оптимальної реалізації потенціалу конкурентоспроможності авіатранспортної галузі України у сфері світогосподарських зв'язків, які спираються на: організацію ефективних внутрішньо- та міжсекторальних взаємодій підприємств і організацій, які організують та здійснюють авіаперевезення, відносини зі споживачами, з органами державної влади та місцевого самоврядування, стосунки із суб'єктами суміжних і споріднених галузей у рамках утворення стратегічних альянсів для забезпечення партнерських переваг та додаткового економічного ефекту, підвищення стабільності економічного розвитку і протидії чинникам турбулентності, невизначеності і ризикам бізнес-середовища.

3. Заслугове уваги розроблений дисертантом організаційно-економічний механізм формування та управління інтегрованим вертикальним об'єднанням у формі авіатранспортного альянсу, який системно охоплює всі аспекти і етапи діяльності бізнес-структур, що входять до його складу, враховує їх потенціал, обмеження, ризики і загрози, а також забезпечує ідентифікацію, комплексне оцінювання і реалізацію пріоритетних напрямків інтеграційної взаємодії, максимізацію створеної споживчої вартості, раціональне використання сукупного потенціалу і бізнес-компетенцій,

економічно доцільний розподіл доходів його учасників;

4. Практичний інтерес становлять запропоновані в дисертації механізми державного стимулювання стратегічного розвитку авіаційної галузі України в умовах глобальної конкуренції, у рамках яких визначено основні вектори державного стимулювання розвитку галузі, обґрунтовано пропозиції щодо складу і змісту заходів державної підтримки через монетарні, фіскальні та організаційні механізми, із акцентуванням на субсидіарний механізм через інтегровану структуру стратегічного альянсу.

5. Важливе прикладне значення мають запропоновані дисертантом методологічні засади дослідження авіатранспортної галузі як об'єкту стратегічного планування, а саме: визначено комплекс методів та інструментів стратегічного аналізу авіатранспортної галузі у їх логічному взаємозв'язку; уточнено послідовність і зміст етапів стратегічного планування; обґрунтовано переваги та визначено методологічні принципи формування стратегії розвитку авіатранспортної галузі в умовах глобальних змін на засадах управління системними відносинами та інтеграційними взаємодіями її суб'єктів.

6. Важливе практичне значення має запропонована автором концепція формування інтегрованої системи управління якістю у ланцюгу вартості авіатранспортної послуги, а саме: адаптовано складові моделі впровадження системи TQM до специфіки авіатранспортної галузі та визначено алгоритм впровадження системи управління якістю у структурі авіатранспортного альянсу; сформовано систему показників та запропоновано методичний підхід до комплексного оцінювання якості авіатранспортних послуг, що виражає корисність для споживача.

7. Заслужують уваги запропоновані дисертантом інструменти ризик-менеджменту у авіатранспортній галузі, зокрема: запропоновано концепцію системи управління ризиком, яка поєднує всі структурні складові стратегічного альянсу та його партнерів; розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності системи управління ризиками у структурі авіатранспортного альянсу за фінансовими показниками.

Теоретико-методологічне та практичне значення одержаних результатів.

Основні положення та висновки, представлені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, впровадження яких сприятиме реалізації запропонованих підходів у діяльність суб'єктів авіатранспортної галузі та суміжних і споріднених галузей, що беруть участь у процесі створення комплексної авіаційної послуги. Це забезпечує партнерські переваги, додатковий економічний ефект, протидію чинникам турбулентності, невизначеності і ризикам бізнес-середовища та підвищує стабільність економічного розвитку.

Результати дослідження отримали практичне застосування в діяльності: Державної авіаційної служби України (акт впровадження від 17.05.2024); ПрАТ «КийАвіа» (довідка №131-1 від 29.03.2024); ТОВ «ЯнЕір» ЛТД (довідка № 024, від 10.03.2024); авіакомпанії «Роза вітрів» (довідка №01-0135 від 23.01.2024); ТОВ «Біз Ейрлайн» (довідка №10Д-12 від 19.12.2023); авіакомпанії «ЕЛ АЛ Ізраел Ерлайнз Лімітед» (довідка про впровадження №137-1 від 11.12.2023); ТОВ «Міжнародний аеропорт «Одеса» (акт впровадження від 07.11.2023); Державного підприємства «Антонов» (акт впровадження від 03.10.2019); авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України» (акт впровадження від 02.09.2019).

Запропоновані автором теоретичні та практичні положення і рекомендації отримали застосування у навчальному процесі підготовки, перепідготовки та підвищенні кваліфікації авіаційних фахівців в Інституті ІКАО Національного авіаційного університету (довідка № ІКАО-087/1 від 09.04.24), а також використовуються в Національному авіаційному університеті під час викладання дисциплін: «Мікро- та макроекономічні основи міжнародного бізнесу», «Міжнародний авіаційний бізнес», «Економіка авіаційної галузі», «Менеджмент і маркетинг міжнародних авіаційних перевезень» для студентів освітніх ступенів «Бакалавр» та «Магістр»

спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» (довідка №15/63 від 06.02.2024); «Транспортна політика ЄС», «Управління діяльністю аеропортів і авіакомпаній», «Управління бізнес-процесами авіапідприємства», «Міжнародні економічні відносини» для студентів спеціальності «Менеджмент» за ОПП «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Менеджмент аеропортів і авіакомпаній» (акт впровадження від 07.09.2023).

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях.

Основні результати дослідження опубліковано у 53 наукових працях, з них: 31 стаття у наукових фахових виданнях України, внесених до наукометричних баз даних; 2 статті у закордонних колективних монографіях; 2 статті у зарубіжних виданнях, внесених до наукометричних баз; 4 статті у зарубіжних виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз (Scopus / Web of Science); 14 публікацій тез доповідей у збірниках за матеріалами конференцій, що повністю відображають зміст роботи.

Загальний обсяг публікацій становить 27,7 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 22,4 ум.-друк. арк.

Обсяг і кількість друкованих робіт відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Зміст реферату є ідентичним змісту дисертації та повною мірою відображає основні положення дослідження.

Аналіз змісту дисертації.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних літературних джерел. Загальний обсяг роботи – 540 сторінок машинописного тексту. Дисертація містить 39 таблиць та 57 рисунків, 14 додатків – на 48 сторінках, список використаних джерел з 483 найменувань – на 51 сторінці. Обсяг основного тексту дисертації становить 424 сторінки.

Дискусійні положення та зауваження щодо

дисертаційного дослідження.

1. В розділі 2.1, де розглядається місце і роль авіаційної галузі у розвитку глобальної сфери транспортних послуг слід було б показати частку галузі на світовому ринку послуг та її динаміку в умовах глобалізації світового господарства.

2. На с.46-49 та с.94 без попереднього аналізу дисертант сформулювала проблеми у розвитку авіаційної галузі України та задачі, які необхідно вирішити. Ці висновки і пропозиції логічно було б перенести у розділ 2.4, де дається аналіз і розглядаються перспективи розвитку авіатранспортної галузі України.

3.В своїй роботі дисертант широко використовує економіко-математичні методи і моделі для дослідження авіаційної галузі. Так, побудовані регресійні моделі залежності пасажиро- та вантажопотоку повітряного транспорту від основних макроекономічних показників – експорту і імпорту товарів і послуг; прямих іноземних інвестицій та внутрішнього валового продукту; інфляції та частки населення і міграції (розділ 2.4); показано вплив війни на діяльність найбільших українських пасажирських авіаперевізників (таб.2.18); розраховані прогностичні оцінки глобального пасажиропотоку та ін.. Але результати цих розрахунків і оцінок не відображені у висновках.

4. Не можна погодитися з автором, що глобалізація пов'язана із зникненням національних економічних кордонів (с.276). На практиці глобалізація супроводжується зростанням комунікацій, посиленням взаємозв'язків і взаємозалежності країн в економічній, політичній, соціальній, гуманітарній сфері, але це зовсім не торкається суверенітету країн. Водночас в умовах після останньої фінансово-економічної кризи відмічаються тенденції до фрагментації, локалізації та регіоналізації процесу глобалізації та в багатьох країнах навіть посилюються тенденції до протекціонізму.

5. Характеризуючи глобальні процеси (с. 276) автор стверджує, що міжнародні бізнес-структури відходять на другий план, а рушіями глобалізації

стають люди та їх компетенції. З цим не можна погодитися, оскільки основну роль в глобальній економіці відіграють багатонаціональні компанії, які зосередили значні матеріальні, фінансові, науково-технічні і трудові ресурси та посідають провідні позиції на міжнародних ринках та в глобальній економіці.

6. Дисертант розглядає різні форми міжнародного співробітництва в авіаційній галузі, які можуть бути використані в Україні. Серед них відмічає стратегічні альянси, які, як вважає автор, є найефективнішою формою мережевого інтеграційного об'єднання для досягнення стратегічних цілей розвитку авіатранспортної галузі України (с.295). Однак, це твердження є дискусійним, оскільки стратегічний альянс – це угода, що поєднує приблизно однакових за потенціалом учасників для об'єднання науково-технологічних, виробничих та інших ресурсів для отримання стратегічних переваг і це передбачає високі вимоги до учасників альянсу. Тому зараз участь України в подібних угодах мало ймовірна. Також розглядаються ланцюги створення вартості, участь у яких України можлива, але потребує обґрунтування щодо стадії приєднання до мережі. Також доцільно було б розглянути форми міжнародного співробітництва, які були ефективними, коли галузь розвивалася динамічно, а саме: міжнародна науково-технічна і виробнича кооперація, спільні підприємства, спільні дослідницькі центри та ін.

7. В роботі зустрічаються редакційні огріхи.

Загалом відмічені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Відповідність встановленим вимогам

За структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків і списку використаних джерел та додатків. Назва дисертації відображає її зміст, що, у свою чергу, свідчить про досягнення сформульованої

мети та вирішення поставлених автором завдань дослідження. Робота вдало ілюстрована таблицями, схемами, діаграмами, графіками, рисунками й викладена лаконічною науковою мовою. За кожним розділом дисертаційної роботи, як і за роботою в цілому, зроблено ґрунтовні висновки, одержані автором особисто. Оформлення і зміст дисертаційної роботи відповідають вимогам, які висуваються до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Загальний обсяг роботи – 540 сторінок машинописного тексту. Дисертація містить 39 таблиць та 57 рисунків, 14 додатків – на 48 сторінках, список використаних джерел з 483 найменувань – на 51 сторінці. Обсяг основного тексту дисертації становить 424 сторінки.

Реферат висвітлює основні положення, висновки та пропозиції автора, що представлені в дисертаційній роботі, і відповідає встановленим вимогам.

Загальна оцінка дисертаційної роботи.

Дисертація Висоцької Марини Петрівни є структурованим, цілісним, завершеним дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе і актуальне для повоєнного відновлення авіаційного потенціалу питання стратегічного управління розвитком авіатранспортної галузі України в умовах глобальних викликів. Оформлення дисертації та реферату в цілому, з урахуванням зазначених вище зауважень, відповідає чинним нормативним документам.

Робота відповідає паспорту наукової спеціальності 08.00.02 – «Світове господарство і міжнародні економічні відносини», затвердженому МОН.

Представлена робота на тему «Стратегічне управління розвитком авіатранспортної галузі України з урахуванням глобальних викликів» за актуальністю, метою, змістом, обсягом отриманих результатів, науковою новизною та практичним значенням повністю відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук відповідно до вимог, зокрема пунктів 6, 7, 8, 9 (10,12)

Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021р. № 1197) та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор Висоцька Марина Петрівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,

головний науковий співробітник

Інституту демографії та проблем якості життя

Національної академії наук України

Світлана СІДЕНКО

9 вересня 2024 року

